

Vrije ruimte voor de toekomst

Column voor Bouw - Concept 1-4-1998

‘De toekomst kan gekend noch gemaakt worden, maar inspirerende en creatieve gedachten werpen hun schaduw vooruit.’ Zo begint de inleiding van de Woonverkenningen 2030 die het ministerie van VROM onlangs uitbracht. Ik zou zeggen: inspirerende en creatieve gedachten werpen hun licht vooruit. We verkennen het onbekende terrein van de toekomst met de lichtstralen van zo sterk mogelijke lantaarns. Hoe ver de lichtbundels ook reiken, veel van het terrein blijft toch vaag.

De toekomst is inderdaad onbekend en zit vol onzekerheden. Er kunnen zich allerlei ontwikkelingen voordoen waarvan we nu nog geen weet hebben. In de huidige opvatting over planning is dat vervelend. En dus bezweren we de onzekerheid door nu alvast beelden, ontwerpen en scenario's te maken voor over tien, twintig of tweeëndertig jaar. We gooien een eindbeeld de verre toekomst in, en proberen daar vervolgens naartoe te werken. Zo pogen we de ruimte voor onverwachte ontwikkelingen bij voorbaat te verkleinen.

Maar met deze werkwijze lopen we veel interessante kansen mis. Die onzekerheden en de onverwachte wendingen zouden weleens bijzonder positief kunnen zijn. Over twintig jaar zijn er misschien betere ideeën dan nu - als we ze nu niet onmogelijk maken. Door hun ruimte nu al te beperken, doen we onszelf te kort. En waarom? Omdat we een planningsmethode hebben waarin de angst voor verrassingen als het ware zit ingebakken.

Het kan anders. ‘Inspirerende en creatieve gedachten’ zijn in de afgelopen jaren veelvuldig opgeborreld uit debatten, studies en bevolgen visioenen. Maar een werkelijke innovatie vereist ook ruimte, tijd en geld om die gedachten uit te werken en ermee te experimenteren. En dus moeten we onzekerheid en onverwachtheid niet als negatieve factoren uitschakelen, maar juist toestaan en benutten. We moeten naar een andere planningsmethode toe, die niet het beeld van de toekomst al ver van te voren fixeert, maar juist zo veel mogelijk openlaat. We moeten de durf krijgen om ons door de toekomst aangenaam te laten verrassen.

Dit alles klinkt misschien wat abstract. Maar het wordt concreter als we bekijken hoe de Vinex-woningbouwopgave zich ontrolt. In 1992 verscheen de Vinex en sindsdien is de toekomst tot 2005 juridisch en in de planning dichtgetimmerd. Er wordt voortvarend gebouwd en uit marketing-overwegingen mogen we eigenlijk niet mopperen, vindt voorzitter Van den Hoeven van de projectontwikkelaarsclub Neprom.

Maar intussen is er van vele zijden kritiek op de uitvoering van de Vinex. Bedoeld als integrale aanvulling op de bestaande stad, blijken veel Vinex-wijken enclaves te worden die zich van de stad afkeren. Er wordt voor ‘gemiddelde’ woonconsumenten gebouwd, en dus voor niemand in het bijzonder. Er wordt gebouwd voor de ‘gemiddelde’ inkomens, zodat de lagere inkomensgroepen goeddeels zijn uitgesloten en segregatie wordt gestimuleerd. Ook de zeer uiteenlopende individuele woonwensen worden in de plannen gladgestreken. Wie zijn nieuwbouwwoning anders dan standaard wil, wordt gestraft met hoge meerprijzen. De wijken zijn zo ‘af’ dat er nauwelijks flexibiliteit is voor toekomstige functiemenging of -verandering, bijvoorbeeld in de vorm van woon-werkcombinaties. Zo scheidt de Vinex monoculturen die de verscheidenheid van de samenleving negeren.

Niet alleen politici, maatschappelijke vertegenwoordigers en vormgevers zijn ongelukkig over de uitwerking die de Vinex heeft gekregen. Ook veel ontwikkelaars en bouwers hebben hun reserves, al zullen ze het niet zo hardop zeggen. Ook zij zijn min of meer gevangen van de

planningsmethode en van hun eigen rendementstaak. Ze beperken zich tot bulkproductie in hoog tempo, wat de ruimte voor experimenten en productinnovatie sterk inperkt. Op dit moment is de 'actualisering' van de Vinex aan de orde, oftewel de periode 2005-2010. Om te voorkomen dat we op dezelfde manier verderhollen als tot nu toe, met dezelfde bezwaren, is het nodig opnieuw na te denken over hoe we de toekomst tegemoet treden. Dat kan het best in een nieuwe, vijfde nota over de ruimtelijke ordening. Maar vooruitlopend daarop kunnen we het Vinex-corset van na 2005 openbreken. Dat moet in eerste instantie door de rijksoverheid gebeuren, want die schept de condities waaronder alle overige partijen kunnen werken.

Daarom heb ik in de Tweede Kamer voorgesteld om 35 procent van de nieuwe Vinex-tranche vrij te laten voor nieuwe vormen van planning, opdrachtgeverschap, bouw en beheer. Hier kunnen individuele en groepen burgers de mogelijkheid krijgen om primair zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de vormgeving van hun wonen, in nauwe samenwerking met de gemeente. Dat kan uitmonden in individueel of collectief opdrachtgeverschap, gehele of gedeeltelijke zelfbouw en nieuwe beheervormen. Zo kunnen burgers behalve 'woonconsument' ook 'woonproducent' worden. De veelgeroemde 'betrokkenheid bij de eigen woning en de eigen woon- en leefomgeving' kan een nieuwe dimensie krijgen. Voor de ontwikkelaars en bouwers van de overige 65 procent zal het wennen zijn. Ze krijgen ineens serieuze concurrentie, en nog wel van individuele burgers. Maar uiteindelijk kunnen ze er wel bij varen. De burger als opdrachtgever zal nieuwe diensten en producten vragen, en bovendien nieuwe vormen scheppen die ook voor de grote jongens van de markt uitdagend en inspirerend kunnen zijn.

Hoe dit voorstel kan worden uitgevoerd, moet de eerstkomende jaren onderwerp van avontuurlijk en gedegen onderzoek zijn. Hoe het wonen er in dit deel van de Vinex-woningbouw er in 2010 of 2030 zal uitzien, is nu nog niet te zeggen. Het karakter van de woonmilieus is niet te voorspellen en nog minder te programmeren - en dat is juist ook de bedoeling. Met dit voorstel komt er vrije ruimte in de Vinex. Vrije ruimte voor de toekomst, vrije ruimte waarin het in de samenleving aanwezige potentieel van vernieuwende ideeën, initiatief en energie de ruimte en de tijd krijgt om zichzelf gaandeweg in beelden uit te drukken. De toekomst wordt opgelegd voor inspiratie en creativiteit.